

1st INTERNATIONAL ECONOMICS AND BUSINESS SYMPOSIUM

“Sustainable Development in All Dimensions”

Proceeding And Abstract Book

25-27 October 2018
Gaziantep/TURKEY

1st INTERNATIONAL ECONOMICS AND BUSINESS SYMPOSIUM

“Sustainable Development in All Dimensions”

Proceeding And Abstract Book

25-27 October 2018

Gaziantep/TURKEY

Editorial Board

H. Mustafa PAKSOY

Sadettin PAKSOY

Kazım SARIÇOBAN

Elif KAYA

Mehmet SEYHAN

ISBN 978-605-245-637-8

Foreword

I. Uluslararası Ekonomi ve İşletme Sempozyumu Gaziantep Üniversitesi ve Fon Üniversitesi'nin (Makedonya) katkılarıyla İKTİSAD Dergisi Koordinatörlüğü'nde 25-26-27 Ekim 2018 tarihlerinde Gaziantep Üniversitesi'nde düzenlenmiştir.

“Tüm Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma” temalı I. Uluslararası Ekonomi ve İşletme Sempozyumunun temel amacı; doğal kaynakların bilinçsizce tüketildiği, kirliliğin yüksek oranda arttığı, ekolojik dengenin bozulduğu ve yüksek teknolojinin hakim olduğu bir dünyada insanlığın geleceği için Sürdürülebilir Kalkınma konusunda bilim insanları tarafından yeni fikirler ve çözüm önerileri sunulmasını sağlamaktır. Farklı ülkelerde farklı temalarla sonraki yıllarda da yapılması planlanan sempozyumlar zinciri ile bilim insanlarına özgün bir tartışma platformu sağlanması hedeflenmektedir.

Sempozyum'a; Türkiye dahil Cezayir, Suriye (İdlib bölgesi), Ürdün, Kırgızistan, Rusya, İran, Bosna-Hersek, Kosova, Polonya ve Irak olmak üzere 11 farklı ülkede, 40 farklı üniversiteden 106 bildiri ile 150 bilim insanı katılım sağlamıştır. Bildiriler Türkçe ve İngilizce olarak sunulacaktır.

Sempozyumun gerçekleştirilmesi sürecinde;

-öncelikle ve özellikle hiç bir desteğini esirgemeyerek paydaş olan Gaziantep Üniversitesi Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Ali GÜR'e, paydaşımız olan Fon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Nano RUZIN'e,

Sempozyum Onur Kurulunda yer alarak Sempozyumumuzu şerefliendiren;

İskenderun Teknik Üni. Rektörü Prof. Dr. Türkay DERELİ'ye,

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni. Rektörü Prof. Dr. Niyazi CAN'a,

Niğde Ömer Halisdemir Üni. Rektörü Prof. Dr. Muhsin KAR'a,

Mehmet Akif Ersoy Üni. Rektörü Prof. Dr. Adem KORKMAZ'a,

Karabük Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Refik POLAT'a,

Kilis 7 Aralık Üni. Rek. Prof. Dr. Mustafa Doğan KARACOŞKUN'a

ve Hasan Kalyoncu Üni. eski Rektörü Prof. Dr. Tamer YILMAZ'a,

Sempozyumumuza Polonya'dan davetli konuşmacı olarak gelen Sayın Krzysztof DRACHAL'a, Makedonya Fon Üniversitesi Rektörü adına, konuşmalarını yapan Fon Üniversitesi Rektör Yardımcısı Sayın Dr. Yunus Emre TANSÜ'ye, Sempozyumun Mühendislik Fakültesi'nde gerçekleşmesinde yardımcı olan Fakülte Dekanı Sayın Prof. Dr. Mustafa GÜNAL ve Fakülte Sekreteri Mehmet KAPLAN'a, Sempozyumumuza da oturum başkanlığı yapan saygıdeğer hocalarımıza, bildirileri ile Sempozyumun özünü oluşturan bilim insanlarına, Sempozyum sürecin de emeği geçen bütün kişi ve kurumlara, Sempozyuma teşrif eden tüm katılımcılara ve öğrencilerimize ve de cesaretle Sempozyum sorumluluğunu üstlenen ekip arkadaşlarımıza

BÜTÜN KALBİMLE EN İÇTEN TEŞEKKÜRLERİMİ SUNARIM.

Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY
Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

Table of Contents

Foreword.....	3
Table of Contents	4
TÜRKİYE’DE KAMU KAYNAKLARININ KULLANIMINDA SAYIŞTAY DENETİMİ ETKİSİ: ÜNİVERSİTELER ÖRNEĞİ.....	9
ULUSLARIN DÜŞÜRÜLÜŞÜ: ÇAD ÖRNEĞİ	21
BİR SANAYİ POLİTİKASI OLARAK DÖRDÜNCÜ SANAYİ DEVRİMİ	33
DUYGUSAL ZEKÂNIN SOSYAL GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ	44
İŞLETMELERDE KATI ATIK YÖNETİMİ: GAZİANTEP’TE BİR ARAŞTIRMA	67
INDUSTRY 4.0 (INDUSTRIAL REVOLUTION IV) IN GERMANY	85
IMPACT OF HUMAN CAPITAL ON ECONOMIC GROWTH A COMPARATIVE STUDY OF ALGERIA AND TURKEY.....	96
ORGANİK ÜRÜNLER PAZARININ YAPISI VE GELİŞME POTANSİYELİ	106
TÜRKİYE’DE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN EKONOMİK, SOSYAL VE ÇEVRESEL BOYUTLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME: FİNANS SEKTÖRÜNÜN ROLÜ.....	124
DÖVİZ KURU ve İTHAL FİYATLARININ TÜRKİYE’DEKİ YURTIÇİ FİYATLARA GEÇİŞKENLİĞİ	135
REKLAMLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA ETKİSİ:	145
İKTİSAT BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNE BİR UYGULAMA	145
İŞLETMELERİN PERSONEL ALIM VE MUHASEBE DENETİM POLİTİKALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (GAZİANTEP ÖRNEĞİ)	153
SOSYAL AĞ KULLANIMININ AKADEMİK MOTİVASYONA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	159
TÜRKİYE’NİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNDE KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	179
TÜRKİYE’DE CARİ AÇIK İLE REEL DÖVİZ KURU ARASINDAKİ SİMETRİK VE ASİMETRİK NEDENSEL İLİŞKİLERİN ANALİZİ	192
TÜRKİYE’DE POLİTİK İSTİKRARIN EKONOMİK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ	203
LEGAL REGULATION OF CRYPTOCURRENCY AS FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF BUSINESS	212
DIŞ TİCARET VE LOJİSTİK ARASINDAKİ İLİŞKİ: YÜKSELEN PİYASA EKONOMİSİNDEKİ ÜLKELERDE PANEL VERİ ANALİZİ	219
KARGO SEKTÖRÜNDE ALGILANAN HİZMET KALİTESİ BOYUTLARININ MÜŞTERİ TATMİNİ VE MÜŞTERİ SADAKATI ÜZERİNE ETKİSİ	233
TRAINING EFFECTIVENESS ON EMPLOYEE PERFORMANCE: A RESEARCH ON HUMANITARIAN ORGANIZATION EMPLOYEES	248
TÜRKİYE’DE ENFLASYON VE DÖVİZ KURU HAREKETLERİNİN TÜKETİCİ GÜVENİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	268
RELATIONSHIP BETWEEN SECTOR SHARES AND ECONOMIC GROWTH: COMPERATIVE STUDY OF THE GAMBIA, SENEGAL AND GHANA.....	275

İLAC SEKTÖRÜNDE TERSİNE LOJİSTİK UYGULAMALARI	298
SEÇİLMİŞ BİR CAM SANAYİ İŞLETMESİNDE TREND ANALİZİ UYGULAMASI	312
DENETİM KALİTESİNİN ARTIRILMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	318
SATIN ALMA DAVRANIŞLARI AÇISINDAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: BEYŞEHİR ÖRNEĞİ	327
İRAN'DA SEÇİLMİŞ BANKALARIN ETKİNLİK ANALİZİ: 2013-2016 DOĞU AZERBAJCAN ÖRNEĞİ.....	340
BİLDİĞİMİZ KÖYLÜLÜĞÜN SONU MU: FARKLI BÖLGELERDEN ÖRNEKLERLE TÜRKİYE'DE TARIMSAL İŞGÜCÜNÜN DÖNÜŞÜMÜ	358
DEMOGRAFİK FAKTÖRLER BAĞLAMINDA ÖRGÜTSEL ÇEKİCİLİK DÜZEYİNDEKİ FARKLILIKLAR.....	366
ÜNİVERSİTELERİN SUNDUĞU HİZMETLERE YÖNELİK DUYULAN MEMNUNİYET DÜZEYİ İLE ÜNİVERSİTEYİ TAVSİYE ETME ARASINDAKİ İLİŞKİYİ BELİRLEMeye YÖNELİK AMPİRİK BİR ÇALIŞMA	373
ÜNİVERSİTELERİN KURUMSAL İMAJ ALGISI İLE ÖĞRENCİLERİN SADAKAT DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	379
GAZİANTEP İLİNDEKİ KOBİ'LERİN KALKINMA AJANSLARINDAN YARARLANMA ETKİSİNİN ÖLÇÜLMESİ	387
LEGAL AND ECONOMIC PERSPECTIVE ON ISSUES OF GLOBAL EDUCATION AND CIVIL SCIENCE	397
ENTREPRENEURSHIP LAWS AND DEVELOPMENT OF TURKEY WITH KYRGYZSTAN'S ECONOMY.....	404
BİR SÖMÜRÜ ARACI OLARAK DOLAR VE TÜRKİYE EKONOMİSİ	411
KKTC BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN İSTATİSTİKSEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	421
SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİM VE GÖNÜLLÜ SADE YAŞAM DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	432
İSLAM İKTİSADİ METODOLOJİSİ ve KALKINMA İLİŞKİSİ	447
SAĞLIK HARCAMALARI, SAĞLIK ÇIKTILARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	456
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE EKONOMİK BÜYÜME: YÜKSELEN PİYASA EKONOMİLERİ ÖRNEĞİNDE BİR İNCELEME	470
EKONOMİK BÜYÜME VE ENERJİ TÜKETİMİ İLİŞKİSİ	487
ADLİ MUHASEBE ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR ARAŞTIRMA	497
TÜRKİYE'DE POLİTİKA ŞOKLARININ EKOLOJİK AYAK İZİNE ETKİSİ: DOĞRUSAL VE DOĞRUSAL OLMAYAN BİRİM KÖK TESTLERİNDEN KANITLAR.....	511
DUYGUSAL EMEK İLE İŞ TATMİNİ İLİŞKİSİNDE, PSİKOLOJİK SERMAYENİN ARACILIK ROLÜ: KONYA İLİ HİZMET SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA	519
HİSSE SENETLERİNİN ŞER'İ UYGUNLUĞUNDA DİKKATE ALINAN İSLAMİ NORMLARIN KARŞILAŞTIRILMASI	532
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE MUHASEBE UYGULAMALARI KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALARA GENEL BİR BAKIŞ.....	541
ENFLASYONA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	551
KAPİTALİZM VE ŞİZOFRENİ: DELEUZE VE GUATTARI	557

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDA YEŞİL EKONOMİ.....	564
TÜRK TİCARET KANUNUNDA ELEKTRONİK BİLGİ VE BELGELER.....	576
İŞ AHLAKI VE ETİK.....	584
FİNANSAL OTORİTEYE GÖRÜNÜŞTE BİR BAŞKALDIRI: BLOCKCHAIN SİSTEMİ VE BITCOIN	594
KAMU ÖZEL SEKTÖR İŞBİRLİĞİ YÖNTEMİYLE KOBİ'LERİN DESTEKLENMESİ KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALARA GENEL BİR BAKIŞ	603
KÜRESELLEŞME VE ŞİRKET BİRLEŞMELERİ ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ	616
BAŞARILI GİRİŞİMCİLERİN ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ VE GİRİŞİMCİLERE ÖNERİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: AKSARAY ÖRNEĞİ	631
THE DEVELOPING ECONOMIC AND FINANCIAL COOPERATION BETWEEN TURKEY AND RUSSIA TO FACE INTERNATIONAL ECONOMIC AND FINANCIAL RISKS	638
DEĞİŞEN DÜNYA EKONOMİSİNDE, GÖSTERGELER ÜZERİNDEN SANAL PARANIN ÖNEMİ..	646
ABILITY OF APPLYING THE REQUIREMENTS OF E-PURCHASING IN NATIONAL COMPANY FOR THE MANUFACTURE OF HOME FURNITURE IN MOSUL.....	659
TÜRKİYE'DE GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN ÖLÇÜMÜNDE YÜZDE PAYLAR/ PARETO (P80/20) ANALİZİ.....	672
RECYCLING MANAGEMENT OF CONSTRUCTION WASTE RESULTING FROM THE HOSTILITIES	689
YÖNETİCİLERİN FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ: BİŞKEK ÖRNEĞİ.....	699
İŞLETME MALİYETLERİNİN AZALTIMINDA SOSYAL SERMAYENİN ROLÜ	708
AMARTYA SEN'DE ÖZGÜRLÜK VE KALKINMA.....	729
MUHASEBEDE HATA VE MANİPÜLASYON AYRIMI,	734
MUHASEBE MANİPÜLASYONU YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	734
TİCARET VE İNŞAAT İŞLETMELERİNİN NAKİT YÖNETİMİ: BORSA İSTANBUL UYGULAMASI	743
AVRUPA ÜLKELERİNDE KARBON EMİSYON MİKTARINA FARKLI BİR BAKIŞ	757
DİJİTAL DARWİNİZM'E KARŞI STRATEJİK BİR YOL HARİTASI.....	765
TÜKETİCİ SATINALMA DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN PSİKOLOJİK FAKTÖRLERİ ANLAMAK	773
SELÇUKLULARDA AHİ TEŞKİLATI VE EKONOMİK YAPI.....	776
TURKEY AND SDG's GLOBAL VIEW AND FUTURE ACTIONS	782
İKTİSADİ İDARİ BİLİMLER EĞİTİMİNİN ÖĞRENCİ YERLEŞTİRME SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	795
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KADAR MAKEDONYA TARİHİ.....	815
ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR DIMENSIONS INSPIRED BY HOLY QUR'AN AND SUNNAH	828
HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNDEKİ KOBİ'LERİN YÖNETİM ve ORGANİZASYON SORUNLARININ BELİRLENMESİ: BİŞKEK ÖRNEĞİ.....	840
ABSTRACTS	852
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN YENİLENEBİLİR ENERJİ ALGILARININ ÖLÇÜLMESİ.....	853

YEŞİL HAVAALANI KRİTERLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	854
İSTATİSTİK SINAVLARINDA SORU SIRALAMASININ ÖĞRENCİ PERFORMANSINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ	856
İŞİN ANLAMLILIĞININ ÇALIŞANLARIN MÜŞTERİ ODAKLILIK EĞİLİMLERİNE ETKİSİ: ADANA İLİNDE BİR ARAŞTIRMA.....	858
ÖRGÜTSEL GÜVEN ve ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞMENİN İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ: KOBİ'LER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA	859
AHİLER KALKINMA AJANSI TARAFINDAN SAĞLANAN MALİ DESTEK ÇIKTILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	860
TÜRKİYE'DE KAMU İSTİHDAM REJİMİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE KAMU İHALE KANUNU.....	862
HRMD STRATEGIES AT HIGH EDUCATION SECTOR	864
ENERJİ TÜKETİMİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: YÜKSEK VE ORTA GELİRLİ ÜLKELERDE BİR UYGULAMA	865
YETKİLENDİRİLMİŞ YÜKÜMLÜ STATÜSÜNÜN ULUSLARARASI PAZARLAMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	867
ULUSAL YAZINDA SOSYAL GİRİŞİMCİLİK.....	869
FİNANSAL PİYASALARDA SÜRÜ DAVRANIŞININ AMPİRİK BİR ANALİZİ; BIST-30 ÖRNEĞİ..	870
SOSYAL KIYASLAMA ve MARKA TUTUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	871
KIRGIZ-TÜRK EKONOMİSİ VE GİRİŞİMCİLİĞİNE GÜMRÜK VE VERGİ YARGISININ ETKİSİ ..	872
KÜRESEL LİDERLİK SAVAŞINDA TİCARET SAVAŞLARI	874
ISLAMIC FINANCE DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH: CASE STUDY "TURKEY"....	875
SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA İŞ TATMİNİ VE MOTİVASYONU: ADANA ŞEHİR HASTANESİNDE BİR UYGULAMA	876
HİSSE SENEDİ PİYASALARINDA HAFTANIN GÜNÜ ANOMALİSİ: BIST 30 ÜZERİNE BİR ANALİZ	878
İSLAMİ BANKACILIK SİSTEMİNDE BİR FİNANSAL ENSTRÜMAN OLARAK TEVERRUK VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ	879
16 NİSAN 2017 REFERANDUMUN POLİTİK PAZARLAMA BAKIŞ AÇISIYLA İNCELENMESİ: GAZİANTEP ÖRNEĞİ.....	880
LOJİSTİK PERFORMANS VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİ İÇİN BİR UYGULAMA.....	881
ZEKÂ SEVİYESİYLE ÇEVRE BİLİNCİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	882
HASTALARDA BELİRSİZLİK ALGISI İLE HASTA MEMNUNİYETİ VE SADAKATİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE GÜVEN DÜZEYİNİN İLİMLAŞTIRICI ETKİSİ GAZİANTEP SAHA ARAŞTIRMASI.....	883
GEÇİŞ ÜLKELERİNDE NAIRU'NUN BELİRLEYİCİLERİNİN YENİ KEYNEZYEN VE NEOKLASİK BAKIŞ AÇISI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ	884
BRIC-T ÜLKELERİNDE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	DÖVİZ KURU VE MALİYET KANALININ ENFLASYON 886
MUHASEBEDE VERİ MADENCİLİĞİ UYGULAMA TEKNİKLERİ VE KULLANILABİLİRLİĞİ	887
İŞLETMELERDE ÜSTÜN BİR SİVİL ERDEM DAVRANIŞI: WHISTLEBLOWING	888
THE DETERMINANTS OF BANK STABILITY: EVIDENCE FROM SELECTED BALKAN COUNTRIES AND TURKEY	889

TEKNOLOJİ YOĞUN ÜRÜN İHRACATINDA AR-GE HARCAMALARININ VE PATENTLERİN ETKİSİ: BİR PANEL SVAR ANALİZİ	890
VEBLEN'İN GÖSTERİŞÇİ TÜKETİM EĞİLİMİ YAKLAŞIMI: KAHRAMANMARAŞ İLİ ÖRNEĞİ .	891
MUHASEBE MESLEĞİNDE DİJİTALLEŞME: ENDÜSTRİ 4.0 ETKİSİ	893
SÜRDÜRÜLEBİLİR ULAŞTIRMANIN YAYGINLAŞAN ARACI: BİSİKLET	894

ULUSLARIN DÜŞÜRÜLÜŞÜ: ÇAD ÖRNEĞİ

FALL OF THE NATIONS: CHAD

Harun ŞAHİN*
İlyas BAYAR**
Fırat KARAKÖY***

Öz

Güçler dengesinin değişmesi her devirde değişikliğe uğrasa da sömüren-sömürülen paradigması hiçbir zaman değişmemektedir. Avrupa siyasi tarihi Portekiz, Hollanda ve İngiltere'den başlamak üzere birçok ülkede her zaman sömürü eyleminin (filinin) öznesi/etkeni haline gelmiştir. Daha fazla tüketmek, daha fazla refahı arttırmak için "Pareto Yaklaşımı" öncülüğünde bir başkasının kaynaklarını azaltmak suretiyle olabilir düşüncesi Batı Emperyalizminin odak noktası haline gelmiştir. Ezber ve amentu sayılabilecek biçimde Afrika ülkeleri salt "coğrafi" dezavantaj kavramı üzerinden politik, iktisadi okumaya maruz bırakılamaz. Bu bağlamda Çad Cumhuriyetinin tarihsel süreç içinde sürekli olarak geri kalması, gelişmişlik endeksinin alt seviyelerde olması, az gelişmişlik yaşamasının içsel ve dışsal sebeplerinin olduğu aşikardır. Fransa'nın hüküm sürmesi ve Çad'ı sömürgeleştirilmesi madalyonun dışsal sebebini oluşturmaktadır. Kurumlarının ve siyasi yapılarının az gelişmiş bir şekilde inşası, özgürlük ve demokrasi eksikliğinin yol açtığı askeri darbeler ve iç çatışmalar ülkenin gelişmesini engelleyen içsel çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu anlayışla ekonomik kalkınmanın sağlanmasında oluşturulan ekonomik kurumların bağımsızlığı, rasyonel hareket edebilme kabiliyetine sahip olmasının vurgulanması önemli bir projeksiyon sağlayacaktır. Bu düşünce aynı zamanda demokrasi-ekonomik gelişme arasındaki korelasyonun saptanması noktasında yeni perspektifler sunması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çad, Az gelişmişlik, Emperyalizm, Demokratik Kurumlar

Jel Kodları: F36 E02 O55

Abstract

Even if the balance of the power is changed in every period, the exploiting-exploited paradigm never changes. European political history has always been the subject/factor of the act of exploitation in many countries, beginning with Portugal, the Netherlands and England. Consuming more has become the main focal point of western Imperialism, which could be done by reducing the sources of someone else under the leadership of the "Pareto Approach" to increase more welfare. The African countries which can be regarded as credo and memorisation can not be exposed to

*Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, hsahin@gantep.edu.tr

** Öğretim Görevlisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, ilyasbayar@artuklu.edu.tr

***Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, SBE, İktisat Bölümü, firatkarakoy@gmail.com,

political and economic evaluation through the concept of "geographical" disadvantage. In this context, it is evident that the Republic of Chad is constantly backward in the historical process, and the development index is in the lower levels, so it has internal and external causes of underdevelopment. The reign of France and the colonization of Chad constitute the external cause of the medallion. The underdeveloped construction of institutions and political structures, military coups and internal conflicts resulting from the lack of freedom and democracy make up the internal framework that prevents the development of the country. In this context, it will provide an important projection of the independence of the economic institutions built in achieving economic development, emphasizing the ability to act rationally. At the same time, this understanding is important in terms of presenting new perspectives at the point of determining the correlation between democracy and economic development.

Keywords: *Chad, Underdevelopment, Imperialis, Democratic Institutions*

Jel Codes: *F36 E02 O55*

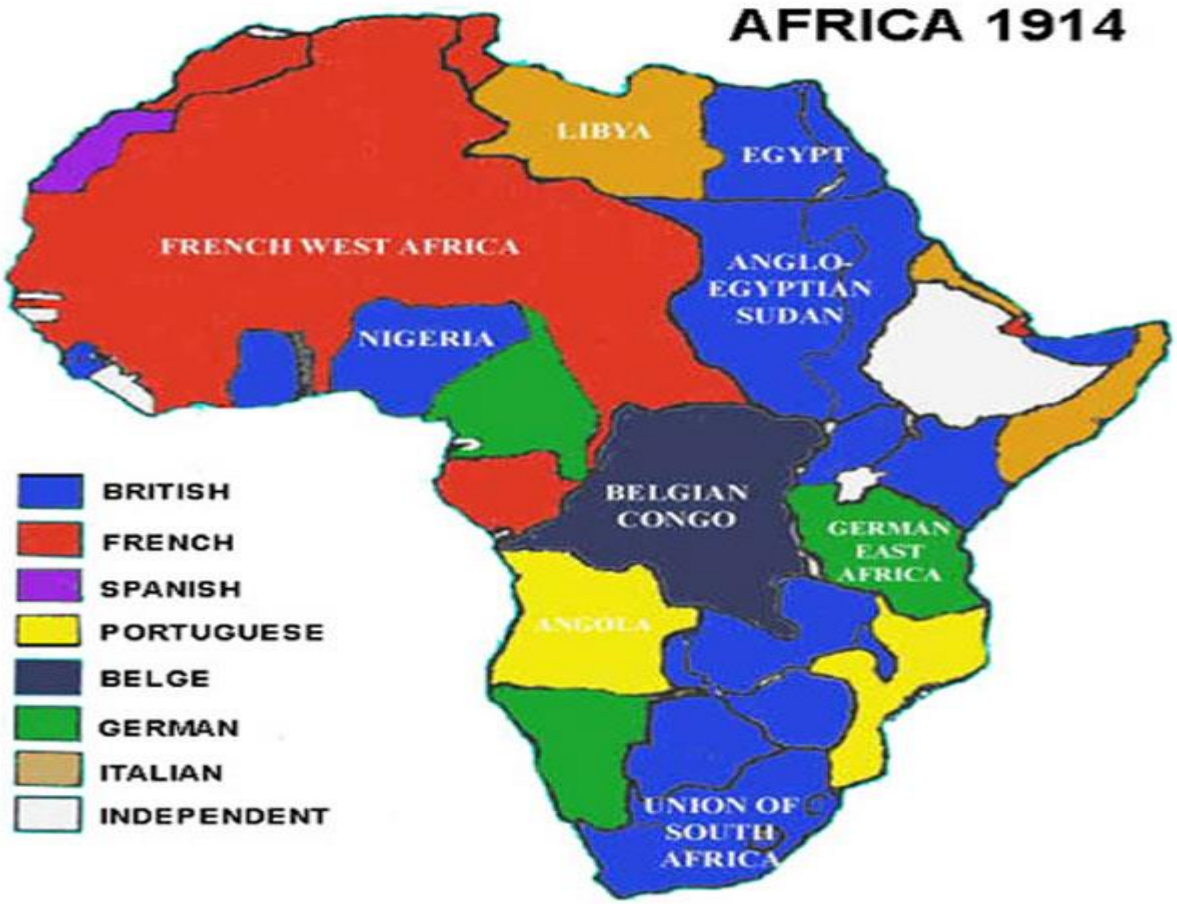
1.GİRİŞ

Yoksulluk ya da zenginlik kader mi ya da yaptığımız eylemlerin toplamını ifade eden bir sonuç mudur? Bulunulan coğrafya, iklim vb. koşullar mı ülkeleri zengin kılar? Bu bağlamda sömürülme ya da sömürgeleştirme bu denklemin özgül ağırlığını ifade eden belirleyici unsur mudur? Demokrasi ve demokrasinin konsolidasyonu ekonomik büyümeye engel midir teşvik edici bir unsur mudur? Serbest piyasa ekonomisinin öngördüğü finansal liberilazasyon, artan sermaye entegrasyonu, rasyonel kurumlar neden bazı ülkelerde zenginliğin, kalkınmanın, büyümenin motor gücü haline gelememektedir? Bu türden soruların sayısını arttırmak mümkün. Bilimsel bir çalışmanın ötesinde sosyal bilimler bağlamında bilhassa normatif iktisadi da kapsayan ve yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğini aşarken dünya ölçeğinde hem nitel hem de nicel ekonomik büyüme yeni bir sorun ya da sorunlar yumağını meydana getirmektedir. Azgelişmişlik, yoksulluk, sosyal refah yoksunluğu, eşit olmayan bir gelir dağılımı vd. birçok sorun ortaya çıkmıştır.

Yukarıdaki soru/sorunlar özellikle Asya ve Afrika kıtalarını çağrışırsa da Sahra altı Afrika ülkeleri için bu durum tam bir trajediyi ifade etmektedir. Yüzyıllardır süregelen kolonileşme ve sömürgeleştirme, iç siyasi çatışmalar ve darbeler, seçkin bir zümre tarafından yönetilme, mutlak yoksulluk endeksinin altında bir gelire sahip olma, sağlık koşullarının kıtlığı vs. birçok problem bulunmaktadır. Neden bir ekonomik büyüme ya da kalkınma hamlesi Çad Cumhuriyetinde meydana gelmemektedir. Bir sonraki bölümde Çad Cumhuriyeti'nin ekonomik yapısı ile ilgili bilgi verildikten sonra diğer bölümlerde azgelişmişlik ve demokrasi arasındaki korelasyon incelenmeye çalışılacaktır.

2. ÇAD EKONOMİSİ GENEL DURUM

11 Ağustos 1960 tarihinde Fransız sömürgesinden kurtularak bağımsızlığını ilan eden Çad, 20 Eylül 1960 tarihinde de Birleşmiş Milletlere alınmıştır (Dursun, 1993:153). Ülke Anayasası 1996 yılında yürürlüğe konulmuş ve daha sonra 2005-Haziran ve 2013 Temmuz'da bazı değişiklikler yapılmıştır. Anayasa da rejim Cumhuriyet olarak belirtilmiştir. Ülke 2017 yılına ait verilere göre 12 258 514 kişilik nüfusa sahip olup, resmi dilleri Fransızca ve Arapçadır İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) başta olmak üzere Afrika Birliği, IMF ve İslam Kalkınma Bankası gibi uluslararası kuruluşlara üyedir (www.deik.org.tr).

Kaynak: <http://www.thelatinlibrary.com/imperialism/maps/africa1914.jpg>

Kapitalizmin yayılcılıkla birlikte sınırlarına dayandığı vesikalardan biri haritada görüldüğü gibi Afrika'nın % 80'nin sömürgeleştirme durumudur. Bu durum Afrika kolonilerinin sınırlarını belirlemek adına savaşı kaçınılmaz kılmıştı. Hobsbawm bu durumu şu şekilde ifade etmiştir (Hobsbawm'dan aktaran Yeldan, 2016:26-27):

“ Bir avuç Avrupa devletinin ve Avrupalı kapitalist güçlerin bütün dünyayı egemenliği altına aldığı (bunun geçici olduğu şu an daha açık görünüyor), dört yüzyıllık, adına “Vasko de Gama” çağı denilen çağ, doruğuna ulaşma üzereydi.”

Kaynak: <https://www.google.com/maps/place/Çad/>

Çad Cumhuriyeti

Başkent Nüfus **Yüzölçümü**
Encemine 12,8 milyon 1.284.000 km²

Devlet Başkanı **Dışişleri Bakanı**
Idriss Déby Itno Cherif Mahamat Zene

Konuşulan Diller **Para** **Birimi GSMH (Dolar olarak)**
Fransızca (resmi dil), Arapça yerel (resmi dil),
1\$ / 532 FCFA 10 milyar ABD Doları (2016)
Bagirmi, Zagava, Tubu, Gorani kabile dilleri

Etnik Yapı

Başlıca dini gruplar; Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Animistler. Başlıca etnik gruplar: Araplar, Goran, Hacara, Vaday, Pöl (Peul), Sara ve Zagava. Zagava, mevcut durumda Cumhurbaşkanlığı görevini sürdüren Idriss Déby Itno'nun da mensubu olduğu etnik gruptur.

Önemli Siyasi Partiler

Yurtsever Kalkınma Demokrasi ve Kurtuluş Yenilik ve Hareketi İçin İlerleme Hareketi Ulusal Birlik Hareketi - MPS - UNDR - MDP

Cumhuriyetçi Hareket ve Federasyon Partisi - FAR/FP
Yenilik ve Demokrasi için Birlik - URD
Ulusal Kalkınma ve İlerleme Hareketi – MPDN

Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar

ACP, AfDB, AU, BDEAC, CEMAC, FAO, FZ, G-77, IAEA, IBRD, ICAO, IDA, IDB, IFAD, IFC, IFRCS, ILO, IMF, Interpol, IOC, IOM, IPU, ITSO, ITU, ITUC, MIGA, MINUSMA, NAM, OIC, OIF, OPCW, UN, UNCTAD, UNESCO, UNIDO, UNWTO, UPU, WCO, WHO, WIPO,

Kaynak: <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>

Çad'ın ekonomisi petrole dayanmaktadır. Petrol 2003 yılında ihraç edilmekle birlikte dünya üreticileri arasında çok düşük bir orana sahiptir. Üretim miktarındaki düşüş ve petrol fiyatlarının uluslararası arenada görece düşük bir fiyata sahip olması ihracat gelirlerini düşürmektedir. Çad'ın ihracatında başlıca ürünleri ham petrol, altın (ham), pamuk, petrol yağları, tabii sakızlar, reçineler oluşturmaktadır. Çad'ın ihracatında yer alan ilk 5 ülke: ABD, Hindistan, Japonya, Çin ve BAE'dir. Çad'ın ithalatında başlıca ürünleri ise tıbbi ilaçlar, petrol ürünleri, ağır iş makinelerinin aksam ve parçaları, balıklar ve ayakkabılar oluşturmaktadır. Çad'ın ithalatında ilk 5 ülkeyi şöyle sıralamak mümkün. Bunlar: Fransa, Çin, Kamerun, BAE ve ABD'dir. Petrol, madencilik ve tarım ekonominin sektörlerini oluşturmaktadır. Yapılan tarım ve hayvancılık faaliyetleri halkın ihtiyacını karşılayacak mahiyettedir. Sektörel dağılımın % 50'si tarım, %35'i hizmetler, %15 sanayidir. İç piyasa işlemlerinde ödemeler nakit yapılmaktadır. Ödemelerde kredi kartı ve şirket çekleri kabul görmemektedir. Ülkede ticari faaliyet gösterecek yabancı firmalar için yerel ortak şartı bulunmamaktadır. Çad'da serbest bölge bulunmamaktadır. İç pazarda %18 oranında KDV uygulanmaktadır. Gelir Vergisi Kurumlar için %35, Gerçek Kişiler için %20-60 aralığında uygulanmaktadır (DEİK, 2015-2016 Raporlar).

Ülke nüfusunun %8'i elektrik kullanabilmektedir. Kent nüfusunun %20'si, kırsal halkın ise %4,5'i elektrik kullanmaktadır. Elektrik üretim santralleri fuel-oil ile çalışmaktadır. Üretilen elektrik (36MW) ağırlıklı olarak başkent Encemine'nin kullanımına sunulmaktadır. Dünya Bankasının 2016 yılı verilerine göre; 14.4 milyon olan ülke nüfusunun %5'inin internet, %44.5'inin de cep telefonu aboneliği bulunmaktadır (DEİK, 2015-2016 Raporlar).

Temel Ekonomik Göstergeler

Göstergeler	Birim	2014	2015	2016	2017	2018
GSYİH	milyar dolar	13,9	10,8	10	11,2	12
GSYİH kişi başına	Dolar	1.235	941	851	925	966
GSYİH Büyüme	%	6,8	1,7	-0,4	1,6	5,1
Enflasyon	%	1,6	3,6	3,1	3,0	2,9
Cari Hesap Dengesi	milyar dolar	-1,2	-1,3	-1,3	-0,9	-0,9

İhracat	milyar dolar	3,175	2,411	1,886	1,201	-
İthalat	milyar dolar	1.445	936	661	422	-

Kaynak: <https://eb.ticaret.gov.tr>

Çad'ın iktisadi tarihini siyasi ve uluslararası hareketlerle birlikte okumak ve betimlemek daha net bir profil çizmemize yardımcı olur. Bu bağlamda Çad ekonomisinin tarihsel gelişimini etkileyen siyasi ve ekonomik olayları 5 dönemde tahlil etmek mümkündür (Yakoub, 2017:70-85).

2.1.1960 (Bağımsızlık) -1975 Yılları Arası Çad'ın Ekonomik Performansı

Bu dönemde Cumhurbaşkanı François Tombalbaye İktidarındaki Çadlı İlerleme Partisi (PPT) diğer tüm siyasi partileri yasaklayarak tek parti iktidarını gayretine girmiştir. Reaksiyon olarak Tibesti bölgesinde Çad Ulusal Kurtuluş Cephesi (FROLINAT) olarak bilinen bir siyasi hareket devlete karşı bir ayaklanmaya kalkmıştır. Ve siyasi istikrarsızlık süreci Çad'ın 1960-1975 yılları arasında ekonomik performansının sönük kalmasına sebebiyet vermiştir. Bu dönemde kişi başına düşen GSYİH bazı yıllar artma eğiliminde olsa bile genel olarak düşük seviyelerde seyretmiştir. 1965'te 651 dolardan, 1975'te 65 dolar kaybederek 586 dolar seviyesine gerilemiştir.

2.2.1976-1982 Döneminde Çad'ın Ekonomisi

Bu dönemde ülke içinde yaşanan silahlı ayaklanmalar ülke ekonomisini derinden etkilemiş ve ekonomik performans gittikçe kötü bir hal almıştır. 14 Şubat 1979'da başlayan ve 9 ay süren iç savaş 1979 yılında üretken tarım sektörünü durdurmuş ve aynı zamanda ülkenin hem temel altyapısı ihmal edilmiş hem de işletmelerin birçoğu faaliyetlerini askıya almak durumunda kalmış, bu durum devletin vergi gelirlerine ciddi bir sekte vurmuştur. 1976'da 591 \$ olan kişi başına düşen GSYH 1982 yılında 418 \$'lara gerilemiştir.

2.3.1982-1990 Dönemleri Arasında Çad

Çad'ın yolsuzluğa karşı verdiği mücadele ve gösterdiği çabanın farkına varan Uluslararası Kurumlar, bilhassa fon arz eden kurum/şirketler 1985'in aralık ayında Çad'ın devlet yetkilileri ile İsviçre'nin Cenevre şehrinde görüşmüşlerdir. Yabancı yatırımcılar 3 yıl için Çad'a 450 milyon dolarlık bir fon akışını sağlayacaklarını vaat etmişlerdir. Bu taahhüt ve gelişmeler ışığında 1984 yılında %0,5'lük yıllık büyüme hızı gösteren Çad, 1985 yılına gelindiğinde %18,5 büyüme hızına ulaşmıştır. Bu türden gelişmelere rağmen önceki dönemde yaşanan iç savaşların yıkıcı etkisi halen sürmüştü, pamuk endüstrisi Pamuk-Çad şirketinin kötü bir yönetim uygulaması sonucu çöküşe geçmiştir. Bu durum her ne kadar 1986 ve 1987 yıllarında buhrana neden olsa da Çad devleti ve yabancı yatırımcıların sundukları finansman olanakları ile yıllık büyüme oranları ve kişi başına düşen GSYİH rakamları yeniden yükselişe geçmiştir.

2.4. Demokrazi ve Siyasal Çerçevde Gelişme Dönemi (1990-1990)

Bu dönemde devletin demokratik bir zemine kavuşması ve ekonomik refahın sağlanması için devletin temellerini yeniden kuracak ve Çad devletinin yeniden inşası görevi Milli Egemenlik Konferansı Organizasyonuna (CNS) verilmiştir. Çad devletinin kullanmış olduğu topluluk para biriminin devalüasyonu sonucunda büyüme hareketleri pozitif bir duruma evrilmiştir. 1993 yılında Nijerya sınırlarının kapatılması ülke ekonomisini % 15,71 seviyesinde küçültse de daha sonraki dönemlerde yapısal reformlar, uluslararası ticaretin serbestleşmesi ve özelleştirme hamleleri 1994 yılında büyüme bazında %10,14 lük bir performansa sahne olmuş ve kimi dönemdeki düşüşlere rağmen 1999 yılına kadar pozitif olmuştur.

2.5.2000-2016: Petrol Dönemi

Çad Cumhuriyet’inde petrol dönemi Çad-Kamerun boru hattının kurulması ve 2003 yılında ilk defa ihracat yapılması ile başlamıştır. Bu durumun olumlu etkileri kişi başına düşen GSYH rakamlarından izlenilebilir. 2000 yılında kişi başına düşen GSYH 462 dolar iken 2003 yılında 573 dolara yükselmiş ve son olarak 2014 yılında 967 dolara kadar çıkmıştır. 2006 yılında Başkentte askeri darbe girişimi ile birlikte yıllık ihracatında %9’luk bir düşüşe neden Son zamanlarda petrol fiyatlarındaki düşüş ile birlikte 2015 yılında 953, 2016 yılında 860 dolara kadar gerilemiştir.

Topraklarının genişliği itibarıyla dünyanın 21., Afrika’nın ise 5. büyük ülkesi olan ve yıllarca Fransa’nın acımasız bir şekilde uğradığı sömürgeye maruz kalan Çad, Dünya’nın en yoksul ülkelerinden biridir. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti’nin Çad Cumhuriyet Büyükelçiliğini yapan Kavas, Fransa Sömürgeciliğinin yıkıcı yansımalarını şöyle açıklamaktadır (Kavas, 2017):

“Fransa tüm Batı ve Orta Afrika bölgesindeki sömürgeci emellerini 19. yüzyılın son döneminde ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde en acımasız şekilde uyguladı. Bu süreç 1920’ye kadar devam etti. 1917 yılında Abeşe şehrinde çatışmada ölen bir Fransız subayının katlini bahane ederek barış sağlama amacıyla bölgenin tüm âlimlerini toplayıp hepsini palalarla sömürge askerlerine parçalatarak ülke tarihinin en büyük katliamını yaptı. 1960 yılında Çad’dan sömürgeci olarak çekildiler ama ülke üzerindeki sıkı takip özellikle askeri, siyasi, kültürel ve ekonomik olarak devam etmektedir. Arkalarında her yönüyle çökmüş, batık bir ülke bıraktılar. Halk cehalete sürüklenmiş, eğitim tamamen bitmiş, sağlık sistemi hiç tesis edilmemişti.”

Çad Devletinin iktisadi tarihi irdelendiğinde, ekonominin performansını belirleyen faktörlerin şu 3 temel üzerine inşa edildiğini söyleyebiliriz:

- İç savaş ve Siyasi durum
- Dünya Petrol fiyatları
- Üretken, verimli sektörlerin azlığı.

Güney Afrika hariç, Sahra-altı Afrika'daki (coğrafi olarak Sahra Çölü'nün güneyinde yer alan bölgeyi; siyasi olarak, aynı bölgedeki Sudan harici ülkelerin tamamı) tüm ekonomiler düşük gelirli ülkelerdir. Sahra altı Afrika'daki düşük gelirli ülkelerin ortalama olarak uluslararası finans piyasaları ile büyük ölçüde daha az entegre olduğu ve döviz kuru kanallarına müdahale eğilimi gösteren, tipik gelişmiş ülkeye kıyasla döviz piyasalarına müdahale etme olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, zayıf bir şekilde geliştirilmiş yerel tahvillere (bu alanda düşük gelirli ülkeler için veri yokluğu) ve hisse senedi piyasalarına sahip oldukları için, geleneksel faiz oranı kanalının ve varlık kanalının kullanımını ve kapsamını azaltmaktadır. Yönetişim göstergeleri bakımından hesap verilebilirlik alt düzeylerde, siyasi istikrarsızlık, şiddet/terör sarmalı devam etmektedir. Hükümetin ekonomideki etkinliği düşük, kurumlar düzenleyici bir kaliteden yoksun, hukukun kuralları ve üstünlüğü çok az olmakla birlikte yolsuzluğun kontrolü noktasında çok ciddi eksikliklere sahiptir (Mishra ve Montiel, 2012:1-47).

Çad Cumhuriyeti insani yaşam göstergeleri bakımından değerlendirildiğinde dünya sıralamasında en son sıralarda yer almaya devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının belirlediği kıstaslar açısından insani yaşam endeksinin ölçülmesi için 3 temel boyut belirlenmiştir. Bunlar (UNDP,2018):

- Sağlıklı ve uzun yaşam (Doğumda yaşam beklentisi ile ölçülür)
- Bilgiye erişim (Okulda okuma suresi ve esas alınır)
- İyi bir yaşam standardı (Satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen GSYİH ile ölçülür)

Çad ile ilgili hazırlanan raporda 1990 yılından 2017 yılına kadar referans alınan verilerde gelişme ve olumlu izlenimler olsa da halen düşük insani gelişme endeksine sahip olduğu görülür. 1990 yılında beklenen yaşam süresi 47 iken 2017 yılında 53.2'ye yükselmiştir. Okulda kalma süresi 1990 yılında 3.2 yıl iken 2017 yılında bu oran 8 yıla yükselmiştir. Satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen milli gelir 1990 yılında 1097 dolar iken % 35'lik bir artışla 2017 yılında 1750 dolar ölçülmüştür. Raporda ele alınan 189 ülke içerisinde Çad 186. sırada yer almıştır (UNDP, 2018).

3. AZGELİŞMİŞLİK VE YOKSULLUK: KADER Mİ? SÖMÜRÜ MÜ?

Az gelişmiş ülke kavramının gelişmiş-sanayileşmiş ülkelerin tam zıddı bir şekilde ifade edilmesinin/oluşturulmasının bazı nedenleri bulunmaktadır. Birinci neden günümüzün gelişmiş-sanayileşmiş ülkelere nazaran söz konusu ülkelerin fakir olmasının yarattığı görecelik olgusu. İkinci neden ortaçağ sonlarından itibaren Batı Avrupa ülkeleri ve uzantılarının sömürgecilğe dayalı bir geliştirme oluşturmalarının meydana getirdiği ikili ayrımın doğmasıdır. En nihayetinde sömürgecilik anlayışı sömürü yapanların gelişimlerini hızlandırırken sömürgeleşen ülkeler fakir kalmıştır. Bilhassa İkinci dünya harbinden sonra ülkelerin politik bağımsızlıklarını kısmen ya da tamamen kazanması iktisat yazınında “az gelişmiş ülke” kavramının tartışılmasına zemin hazırlamıştır (Kazgan, 2012:264).

Afrika kıtasındaki ülkelerin az gelişmiş yapıya sahip olması noktasında yaygın görüş iklim koşullarının kötü, bulunduğu coğrafyadaki ülkelerin denize kıyısının olmaması, küçük piyasa yapısının ihracata imkan sağlamaması sınırlarda ve ülke için yaşanan çatışmalar, sahip olunan doğal kaynakların insanları tembelleğe sevk etmesi gibi. Esasında sözü edilen olumsuzluklara rağmen Afrika ülkeleri 1960-70'lerde ciddi bir ekonomik büyüme performansı göstermiştir (Chang, 2012:151). İktisadi büyüme bağlamında baş döndüren dünya ekonomisi 1950-74 arası “altın çağ” olarak nitelendirilmiştir. Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın yoksul emekçi kesiminde dünya ekonomisinin büyüme hızının % 2.9'a çıkması sayesinde reel gelirlerinde artış yaşanmıştır (Yeldan, 2009:13). Bu durumun ötesinde sözü edilen coğrafı, iklimsel gibi koşullar zengin ülkelerde de görülebilir. Chang bu durumu “Yapısal koşulların Afrika'nın gelişimine engel teşkil etmesinin tek sebebi henüz Afrika ülkelerinin zayıf noktalarıyla başa çıkmaları için gerekli teknoloji, kurumlar ve kurumsal becerilere sahip olmamasıdır” şeklinde ifade etmiştir (Chang, 2012:152).

Küreselleşmenin ekonomik istikrarın sağlanmasında, yoksulluğun azalmasında katkısı ve çalışması olmadığı gibi küreselleşmenin dünya genelinde bazı faydalar sağladığı inkar edilemez bir gerçekliktir. Doğu Asya ülkelerindeki ekonomik başarılar, teknolojiye ulaşma imkanının artması, sağlık ve eğitim durumlarındaki iyileşmeler, daha fazla demokrasi ve adalet mücadelesi küreselleşme ile birlikte oldu. Esas sorun oyunun kurallarını sağlayan IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütüdür. Söz konusu kuruluşların koyduğu kurallar gelişmiş ülke çıkarlarına fayda sağlayan geliştirmekte olan ülkelere aynı fırsatı sağlamamaktadır. Küreselleşme portresini dar bir görüşle çizenler, gelişmiş ülke çıkarlarına başka şekilde hizmet ediyor (Stiglitz, 2002:241-42). Asya Pasifik ve Sahra altı Afrika ülkelerinde yoksulluğun salt nedeni iktisadi büyümeme olgusu değildir. Bunun yanında sorunun temel faktörleri işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımı bozukluğudur. İşte kutsanan küreselleşme gelir dağılımı ve adaleti yerine açlık ve sömürü meydana getirdi. Küreselleşme ile geleneksel üretim biçiminin izlerini silmekle birlikte yerine herhangi bir üretim biçimi ikame edemedi. Kapitalist ülkeler bu sorunun çözümünü söz konusu ülkelere yardım yapmakla geçiştirme çabası içinde olmuştur. Çolak'a göre (Çolak, 2017:90-93):

“Açıkçası diğer ülkeler ve Birleşmiş Milletler de bu soruna (açlık ve yetersiz beslenme) yeterince eğilmedi, sorunu çözücü politikalar üretmediler, hatta üretmek istemediler. Çünkü bu ülkeler aç ve yoksul kaldıkça diğer ülkelerin istediklerini yapmak zorunda kaldılar”

Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü yoksullukla mücadele etme noktasında başat kurumlar olmaları gerekirken az gelişmiş ülkelere yeterli söz hakkı tanımamaktadır. Dolayısıyla bu kurumların bu davranış biçimleri odak noktası olan ülkeleri temsil kabiliyetinin olmadığı göstermektedir (Stiglitz, 2002: 479). Bir başka eleştiri konusu da Dünya Bankasının kredi kullandırırken ülkelerin kendilerine has durumlarını dikkate almadan standart bir anlayışla uygulamalarını sürdürüyor olmasıdır. Borç miktarının çok fazla olması ya da söz konusu gelişmemiş ülkelerin “yerel dinamiklerini” dikkate almadan Dünya Bankasının standart kredi kullandırma politikası neticesinde bu ülkelerin daha da fakirleştiği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda yapılması gereken Dünya Bankasının tahsis ettiği kaynakların ne şekilde kullanıldığının otokontrolünün sağlanması, objektif kriterleri esas alacak biçimde tutarlı projeleri değerlendirmelisi ve kredi politikalarını tek taraflı belirlememesidir (Banerjee ve He, 2003: 43).

3.1. Demokrasi-Ekonomik İlişkisi Bağlamında Çad Cumhuriyeti

İktisadi büyüme ile demokrasi arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek için iktisadi yazında farklı görüşler bulunmaktadır. Sirowy ve Inkeles göre, demokrasi ile iktisadi büyüme veya gelişme arasındaki ilişkiye yönelik teorik yaklaşımları üç grupta toplamak mümkündür. (Sirowy ve Inkeles'tan aktaran Barış ve Erdoğan, 2018: 83-102):

a) Bağdaşma Yaklaşımı (The Compatibility Perspective): Demokrasi ve iktisadi gelişme arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Yani birbirini destekleyen iki unsur olarak karşımıza çıkar.

b) Çatışmacı Yaklaşım (The Conflict Perspective): Bu yaklaşıma göre hızlı ve başarılı bir iktisadi büyümenin sağlanması için tem siyasi hakların ve demokratik kurumların baskılanması gerekir. Çünkü demokrasi ve ekonomik büyüme arasında rakip çıkarlar mevcuttur. Hatta bu yaklaşım “Acımasız İkilem (Cruel Dilemma)” şeklinde ifade edilir.

c) Şüpheli Yaklaşım (The Skeptical Perspective): Demokrasi ile ekonomik gelişme arasında sistematik bir ilişkinin bulunması noktasında kesin bir sav yoktur, yani ekonomik gelişmeyi sağlamak adına demokrasinin mi otokrasinin mi geçerli olması gerektiği noktasında bir konsensüs sağlanmamıştır.

Siyasal çevrede siyasi rejimle ekonomik performans arasındaki ilişkilerin yönü ve korelasyonu arasında araştırma yapılmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Asya'daki otoriter rejimlerin dünya ortalamasının üzerinde bir ekonomik büyüme sağladığı aşikardır. Söz konusu ülkelerde ekonomik kalkınmanın “*güçlü bir el*” sağlandığı görüşü iddianın örneğini teşkil etmektedir. Bu anlayışa göre sürekli büyümenin başlatılması için lazım olan derin ekonomik reformların siyasi kaotik bir ortamda yapılamayacağıdır (Şili General Pinochet örneği). Zaire, Uganda ve Haiti gibi Doğu Asya ülkelerinde otoriter rejimler bulunmasına rağmen ekonomik kötüye evrilmiştir. 100 ülke üzerinde yapılan son araştırmalar “*demokrasinin uzun zaman aralıklarında büyümeyi düşürdüğüne dair çokta gerekçe*” barındırmadığına dairdir. Bu bağlamda demokrasiler öngörülebilir uzun vadeli büyüme oranlarına yol açtığı gibi şu etmenlere de sahiptir (Rodrik, 2009:172-73):

- Demokrasiler kısa vadeli istikrarın artırılmasını sağlar.
- Demokrasilerin olumsuz şoklar karşısında direnci ve baş etmesi çok daha etkilidir.
- Daha iyi dağıtım sonuçlarına ulaşmak için demokrasiler daha elverişlidir.

Ekonomik büyüme önünde demokrasi engel midir? Yeni araştırmalar bize “demokrasiye geçişin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini büyük ve sağlam” olduğunu göstermektedir. İster zengin ister yoksul ülkelerde demokrasiye geçişle birlikte ortalama bazda kişi başına gelirden % 20-25 oranında bir artış olduğu, darbeye maruz kalındığında aynı oranda kişi gelirlerinde kayıpla karşılaştığı görülür (Acemoğlu ve Robinson, 2016:13-14).

Zimbabve örneğinde görüldüğü gibi Sahraaltı Afrika ülkelerin çoğunda ekonomik ve siyasal kurumların kökleri sömürgecilik dönemine kadar uzanmaktadır ve söz konusu ülkelerin başarısızlıklarının temel nedeni sömürücü kurumlara sahip olmasıdır. Sahraaltı Afrika ülkelerinde demokratik bir seçim sürecinin baskı, şiddeti gözdağı ve seçim yolsuzluğu ile bastırılması ulusların başarısızlıklarının temel nedenlerinden biridir. Sözü edilen ülkelerin sömürücü kurumları sömürü yoluyla çıkar sağlayanların güçlerini konsolide ederken insanların ihtiyaç duydukları en temel ekonomik faaliyetleri (tasarruf, yatırım vd.) yok etmektedirler. Acemoğlu ve Robinson'a göre "Sömürücü siyasal kurumlar sömürüden çıkar sağlayanların gücünü pekiştirerek bu ekonomik kurumlara destek sağlıyorlar...Çünkü siyasetçiler kaynakları sömürmekten ya da kendilerini ve ekonomik eliti tehdit edecek her türlü ekonomik faaliyeti bastırmaktan son derece memnundurlar." (Acemoğlu ve Robinson, 2013:353-357).

Bir ülkenin sahip olduğu demokrasi seviyesini belirlemek için kullanılan kriterlerden birisi Freedom House tarafından ölçülen siyasal haklar endeksidir. Değişik ölçütler kullanılarak 1 ve 7 arasında puanlama esasına göre demokratik durum tespit edilir. 7 siyasal özgürlüğün en az 1 ise en çok olduğunu gösterir (Acemoğlu ve Robinson, 2016:71). Bu bağlamda Çad Cumhuriyeti özgür olmayan bir ülke statüsüne sahiptir. Freedom House'un 2018 raporuna göre 1996 yılından beri düzenli bir şekilde başkanlık seçimi yapılıyor olmasına rağmen yasama seçimi yapılırken muhalefet aktivistleri tutuklu hale getirilir, kötü muameleye maruz bırakılır ve hükümet karşıtı protestolar bastırılır. Çad Cumhuriyeti'nin özgürlük endeksi 7 üzerinden 6.5, siyasal haklar endeksi 7 üzerinden 7 ve insan hakları endeksi 7 üzerinden 6 olarak ölçülmüştür ve bu durum demokrasi noktasında dünya ülkeleri arasında en geri bir seviyede olduğunu göstermektedir (Freedom House, 2018)

4. SONUÇ

İslam Konferansı Teşkilatı'na üye olan Çad Cumhuriyeti'nde siyasi hakimiyet kavgası hem kabileler/gruplar hem de Almanya, İngiltere ve Fransa devletlerinin eliyle 1960 yılına kadar sürmüştür. 1960 yılında bağımsızlığını sağlamasına rağmen gerek ülke içi çatışmalar gerekse de Libya ile olan uluslararası anlaşmazlıklar sürmeye devam etmiştir. Siyasi açıdan istikrarın varlığından bahsetmek oldukça zordur. Ekonomik açıdan değerlendirme yapıldığında tarım arazilerinin verimsizliği, iklim koşullarının olumsuzluğu dezavantaj gibi gözükse de 2003 yılından itibaren çok az da olsa petrol çıkarılmaya başlanmış olması ekonomik gelişme açısından önemli görülmüştür. Bütün bu koşullarla birlikte Çad Cumhuriyeti hem ekonomik gelişme hem de insani yaşam endeksi olarak dünya ülkeleri sıralamasında en sonlarda yer aldığı gerçeği ortadadır.

Çad Cumhuriyeti'nin yaşadığı bu türden sorunların sebepleri mutlak anlamda tek bir tarafa izafe edilemez. Fakat söz konusu kaotik ortama, istikrarsız duruma büyük oranda sebebiyet veren koşulları hazırlayan etmen bütün zihni yapısı ve medeniyet tasavvuruyla sömürge anlayışını meşru gören ve sürdüren Batı Emperyalizmidir. Fransa'nın yıkıcı tutumu ve hegemonik anlayışı, IMF ve Dünya Bankası'nın kuruluş amaçlarına hizmet etmemesi ve bu kuruluş mantığının gelişmiş ülkelere hizmet verdiği aşikar bir tutumdur.

İslam ülkeleri genelinde, Sahra altı Afrika ülkeleri özelinde de tartışılması gereken ve onarılmaya ihtiyaç duyulan alanların başında ekonomik ve idari mekanizmaların yapılanma sorunu gelmektedir. Demokrasi, hürriyet ve özgür seçimlerin olmadığı bu tür ülkelerde meşruiyet tartışmasının yapılması kaçınılmazdır. Bu tartışma elit bir zümrenin, kabilelerin (klan), kişilerin "güçle/şiddetle" yönetimi devralmasına sebebiyet verir ki bu durum olası birçok olumsuzluğa neden olur. Bu bağlamda ekonomik gelişme ve sürdürülebilir bir kalkınma hamlesinin gerçekleştirilmesi için önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Türkiye gibi İslam dünyasının sorunlarını çözmeye pro-aktif tutum sergileyen ve gerek ticari gerekse de yapılan yardım kampanyaları faaliyetlerinin Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi zengin İslam ülkeleri tarafından yapılmasının İslam İşbirliği Teşkilatı tarafından sağlanması gerekir. Bu anlayış aynı zamanda yüzyıllardır başta Fransa'nın sömürgeleşme yoluyla bu ülkelerde yarattığı tahribat izlerinin tamir edilmesini sağlayacaktır.
- Demokrasi ve ekonomik gelişme arasında pozitif korelasyon olduğuna dair göstergeler ve endekslerin başta Çad Cumhuriyeti olmak üzere Sahra altı Afrika ülkeleri tarafından benimsenmesi ve bu anlayışla hür seçimlerin tanzim edilmesinin sağlanması gerekir.
- Ekonomik gelişme ve kalkınmayı sürdürmenin başat anahtarlarından bazıları olan mülkiyet haklarının tanınması, yolsuzlukla mücadelenin sağlanması ve hukukun üstünlüğünün sağlanması konularında hem idari hem de siyasi düzenlemelerin acil bir şekilde yapılması gerekir.

KAYNAKÇA

- ACEMOĞLU, D. ve ROBINSON, J. (2013). *Ulusların Düşüşü*, (Çev.) VELİOĞLU, F.R., Doğan Kitap. İstanbul.
- ACEMOĞLU, D. ve ROBINSON, J. (2016). *Diktatörlük ve Demokrasinin Ekonomik Kökenleri*, (Çev.) TUTU, E., TATLİCAN, Ü., KURDOĞLU, S., Bağlam Yayıncılık. İstanbul.
- BANERJEE, V. AND RUIJİN H. (2003). *The World Bank of the Future*, *The American Economic Review*, Vol. 93, No. 2.
- BARIŞ, S. ve ERDOĞMUŞ, M. (2018). 21. Yüzyılda Demokrasi Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Literatür İncelemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Yıl: 2018, Cilt: 9, Sayı: 20, ss.83-102.
- CHANG, Ha-Joon. (2012). *Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey*, (Çev.) TUPAL, B. Say Yayınları, İstanbul.
- ÇOLAK, Ö.F. (2017). *Ekonomide Masallar Gerçekler*. Efil Yayınevi, Ankara.
- DURŞUN, D. (1993). *Çad*. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 8, ss. 153-157). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- KAZGAN, G. (2012). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KAVAS, A. (2017). SULTANLAR DİYARI: ÇAD. (<http://www.diyandergi.com/dunya-muslimanlari/item/661-sultanlar-diyari-cad>) Erişim Tarihi: 10.09.2018.
- MİSHRA, Prachi, and PETER Montiel (2012). "How Effective Is Monetary Transmission in Low-Income Countries? A Survey of the Empirical Evidence." IMF Working Paper WP/12/143. IMF, Washington, DC.
- RODRİK, D. (2009). *Tek Ekonomi Çok Reçete Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme*. Efil Yayınevi. Ankara.
- STİGLİTZ, J.E. (2002). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, Taşçıoğlu A. ve Vural, D. (Çev.). Plan B Yayınları, İstanbul.
- YAKOUB, A. M. (2017). *Teşvikler ve Kısıtlamalar Bağlamında Çad'da Doğrudan Yabancı Yatırımlar*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi.

YELDAN, E. (2009). *Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde?*. Çalışma ve Toplum, 2009/1.

YELDAN, E. (2016). İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri, Efil Yayınevi, Ankara.

www.deik.org.tr

http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/TCD.pdf

<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/chad>

<https://eb.ticaret.gov.tr>

http://www.mfa.gov.tr/ulke-kunyesi____.tr.mfa

<http://www.thelatinlibrary.com/imperialism/maps/africa1914.jpg>

<https://www.google.com/maps/place/Çad/>